

De betrouwbaarheid van veldwaarnemingen

M.F. Mörzer Bruyns

Deze bijdrage is bedoeld als een anekdotische beschouwing, niet als een historisch relaas, ook al is het misschien wel eens de moeite waard er serieus aandacht aan te besteden.

Eeuwenlang werd onze kennis van de avifauna verkregen door het verzamelen van vogels en het opnemen in menagerieën, kabinetten en later de zoölogische musea. Daarnaast waren er ook beschrijvingen van waarnemingen, soms vergezeld van meer of minder gelijkende afbeeldingen. Er werd altijd gestreefd naar het bemachtigen en conserveren van individuen.

Het 'echte' wetenschappelijke onderzoek van avifauna's in de vorige eeuw en ook nog in een groot deel van de 20ste eeuw ging uit van musea en van collecties van particulieren. Die beheerden de collecties, die de bewijzen bevatten welke soorten er in een bepaald gebied voorkwamen en welke niet. Dat is in feite nog steeds zo!



Een echt goede veldornitholoog ving in de jaren vijftig in zijn mistnet, uitstaand voor ringonderzoek, een Sperwergrasmus...
Foto: Jan den Besten.

Met het opkomen van de veldornithologie kwam er met het vogelwaarnemen een nieuw element in de avifaunistiek. De veldwaarnemers die de soorten goed kenden en hun waarnemingen publiceerden, droegen steeds meer bij - vooral ook door steeds betere vogelgidsen en sterkere kijkers - tot de kennis van het voorkomen van allerlei soorten. Dat waren niet alleen de gewone, ook de zeldzame en bijzondere.

Hoewel het belang van deze waarnemingen voor de avifaunistiek duidelijk was, heeft het 'jaren' geduurd voordat museum-ornithologen veldwaarnemingen als betrouwbaar accepteerden. Het uitgangspunt dat alleen een dode vogel in het museum het bewijs kon zijn, bleef nog lang gehandhaafd.

Deze situatie leidde zelfs tot een soort schisma in de Nederlandse ornithologische wereld die ik heel bewust heb meegemaakt. De ornithologen die het verzamelen van bewijsmateriaal in collecties een noodzakelijkheid vonden, vormden de 'Club van Nederlandsche Vogelkundigen'. Degenen die tegen 'schieten' waren, vormden de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging. De oorsprong van de scheiding kwam na tientallen jaren wel wat in het vergeetboek. Ik heb op vergaderingen meegemaakt dat een enthousiast lid van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen fel tekeer ging tegen het schieten van een vogel als bewijsmateriaal, terwijl er leden van de

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging waren, die dit verzamelen voor wetenschappelijke doeleinden konden accepteren.

Het is toen een goede zaak geweest, dat Luuk Tinbergen en anderen de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging en de Club van Nederlandsche Vogelkundigen weer hebben samengebracht in de Nederlandse Ornithologische Unie met behoud van de beide tijdschriften, respectievelijk 'Ardea' en 'Limosa'.

Het hebben van bewijsmateriaal voor een museum was in de jaren vijftig toch nog erg belangrijk. Ik heb meegemaakt dat een echt goede veldornitholoog, toen hij in zijn mistnet, uitstaand voor ringonderzoek, een Sperwergrasmus ving, tot onze verbazing niet aarzelde de vogel te doden met de opmerking: '*Anders geloven ze mij weer niet!*'

De veldwaarnemingen van zeer terzake kundige waarnemers werden met de jaren steeds belangrijker, zeker nadat 'De Vogelgid's', bewerkt door Jan Kist, was verschenen. Het kritisch beoordelen van de betrouwbaarheid van veldwaarnemingen als bouwstenen voor de Nederlandse avifauna werd een noodzaak. De 'Commissie van de Nederlandse Avifauna' werd ingesteld. Deze publiceerde de officiële 'Avifauna van Nederland' (1962; 1970) en stelde een procedure vast waaraan alle bijzondere waarnemingen voortaan moesten worden getoetst. Die toetsingen werden

(en worden nog steeds) met grote zorg en nauwkeurigheid gevoerd. Ter nadere toelichting: ik maakte enkele jaren deel uit van deze commissie (later opgevolgd door Jan Rooth), met onder anderen Kist, Tekke, Waldeck, Voous en Kluyver. Ik zat er niet in omdat ik zo'n goede waarnemer was, zoals de anderen, maar omdat wij bij het Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (RIVON) nu Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN) gegevens verzamelden over verspreiding en aantallen.

De commissie kwam op een gegeven moment tot het besluit waarnemingen van bijzondere soorten alleen te accepteren, wanneer er twee erkende waarnemers de waarneming hadden verricht. Dat maakte de kans op fouten belangrijk kleiner. Dat was zeker.

Het was voor mij en verscheidene anderen evenwel onbegrijpelijk dat deze regel met terugwerkende kracht van toepassing werd verklaard op alle waarnemingen van bijzondere soorten in voorgaande jaren van erkend kundige waarnemers, wanneer die 'alleen' waren geweest. Met de toepassing van deze regel vervielen in één klap vele tientallen tot nu toe geaccepteerde waarnemingen van oudere om hun betrouwbaarheid in vogelkennis befaamde ornithologen. Het blijft voor mij nog steeds de vraag of ornithologisch deze diskwalificatie terecht is geweest.

De erkende waarnemingen worden sindsdien in 'Limosa' gepubliceerd. Die worden in de officiële lijsten opgenomen. Dit is niet het geval met de publikaties van waarnemingen van zeldzame en bijzonder soorten in andere ornithologische tijdschriften. Deze passen de besproken toetsing helaas niet toe en vermelden dit ook niet. Dat is verwarrend.

Het is natuurlijk niet zo, dat rapporten van waarnemingen die niet voldoen aan de eisen gesteld voor opname voor de Nederlandse avifauna, waardeloos of onbruikbaar zouden zijn. In gebieden waarvan nog maar weinig waarnemingen zijn verricht, zijn alle gegevens waardevol.

Het was interessant te hebben mogen meemaken dat de beide - soms zo onverzoeikbaar tegenover elkaar staande - manieren om zekerheid te krijgen nu aanvullend, complementair ten opzichte van elkaar, zijn geworden. Dat komt omdat er gelukkig vakornithologen zijn geweest die een brug tussen beide methodes hebben kunnen slaan. Dat kon alleen door vakmensen die beide methodes met hun voor en hun tegen goed kennen. Deze zien de noodzaak én de specifieke waarden van de museumcollecties én de mogelijkheden van deskundige veldwaarnemingen met hun afweging in rapportages.

Zulke zijn er niet zo veel.
Karel Voous is er één van.

■ Prof. dr. M.F. Mörzer Bruyns, Zutphensestraatweg 40, 6955 AJ Ellecom, 08330 - 13 418.